ZBIÓR

UKŁADÓW ZBIOROWYCH PRACY

ROK III Warszawa, dnia 5 stycznia 1939 r. **Nr 1**

TREŚĆ:

1.

ORZECZENIE

Nadzwyczajnej Komisji Rozjemczej, ustalające warunki pracy i płacy robotników rolnych na obszarze województw: poznańskiego i pomorskiego, z wyłączeniem powiatów: kaliskiego, kolskiego, konińskiego, tureckiego, lipnowskiego, nieszawskiego, rypińskiego i włocławskiego, oraz na obszarze powiatu działdowskiego woj. warszawskiego na rok służbowy 1939/40.

Na podstawie ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. w przedmiocie uprawnień Ministra Pracy i Opieki Społecznej do powoły-

wania Nadzwyczajnych Komisyj Rozjemczych do załatwiania zatargów zbiorowych pomiędzy pracodawcami a pracownikami rolnymi (Dz. U. R. P. Nr 71, poz. 686) oraz zarządzenia Ministra Opieki Społecznej z dnia 12 grudnia 1938 r. (Zbiór Układów Zbiorowych Pracy Nr 59, poz. 195)

Nadzwyczajna Komisja Rozjemcza w składzie:

Przewodniczący: p. *Zbigniew Wróblewski*, Naczelnik Wydziału w Ministerstwie Opieki Społecznej, jako przedstawiciel Ministerstwa Opieki Społecznej,

Członkowie: p. dr *Kazimierz Karakulski*, Sędzia Sądu Okręgowego w Toruniu, jako przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości i

p. *Konstanty Czerniewski*, Radca Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, jako przedstawiciel Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych —

na posiedzeniu w dniu 19 i 20 grudnia 1938 r. w Toruniu, po wysłuchaniu przedstawicieli pracodawców i pracowników rolnych,

orzekła:

DZIAŁ I. ORDYNARIUSZE.

Zasady ogólne.

§ 1.

1. Dział niniejszy dotyczy z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej strony pracowników z normalną zdolnością do pracy: ręczniaków, stróżów, skotarzy, oprzętaczy, polowych, fornali i stangretów (forysiów).
2. Stangretów (forysiów) itp. nie uważa się za fornali, o ile pełnią stałe obowiązki przy koniach cugowych.
3. Inwalidzi oraz pobierający rentę podlegają osobnej indywidualnej umowie. Inwalidzi, którzy wykonywują wszelkie prace na równi z innymi pracownikami, nie mogą otrzymać niższego wynagrodzenia.

§ 2.

1. Rok służbowy zaczyna się z dniem 1 kwietnia 1939 r., a kończy się 31 marca 1940 r. Obie strony obowiązuje wypowiedzenie indywidualnej umowy przed upływem terminu wy-

gaśnięcia niniejszego orzeczenia, a najpóźniej do dnia 31 grudnia włącznie. Niewypowiedzenie umowy o pracę do dnia 31 grudnia 1939 r. włącznie oznacza zawarcie umowy na rok następny. Uchylenie się przez którąkolwiek ze stron od przyjęcia wypowiedzenia umowy o pracę tejże nie przedłuża. Zwalnianemu pracownikowi przed opuszczeniem miejsca pracy winny być wydawane wszystkie niesporne a należne za okres jego pracy świadczenia zarówno w gotówce jak i w naturaliach. Zła wola lub zaniedbanie pracodawcy w uregulowaniu powyższych należności może powodować unieważnienie wydanej terminatki (konotatki).

2. Rozwiązanie stosunku służbowego w ciągu roku nastąpić może na zasadzie wyroku sądu państwowego.

3. Pracodawcy nie wolno przy końcu roku służbowego wręczyć terminatki (konotatki) pracownikowi, który przepracował na dobro pracodawcy lub danego gospodarstwa 25 lat i który utracił całkowicie lub częściowo zdolność do pracy z tytułu starości, jeżeli pracownik ten nie nabył uprawnienia do renty niezdolności do pracy lub starczej. Udowodnienie, że pracownik nie nabył uprawnienia do renty, ciąży na pracowniku. Pracownikowi, któremu w myśl powyższych przepisów nie może być wydana terminatka, który ma zmniejszoną zdolność do pracy, wynagrodzenie może być odpowiednio zmniejszone, stosownie do zmniejszonych zdolności do pracy, nie więcej jednak, niż do połowy. Stopień zmniejszenia zdolności do pracy orzeka lekarz urzędowy lub lekarz instytucyj ubezpieczeniowych na wniosek i koszt pracodawcy.

Zatargi.

§ 3.

1. Zatargi wynikłe na tle umowy o pracę pomiędzy pracodawcami a robotnikami regulują sądy państwowe według kompetencji. Do czasu uzyskania właściwego wyroku nie wolno:

a) pracodawcom wstrzymywać świadczeń,

b) pracownikom przerywać pracy.

2. W wypadkach ciężkiego przewinienia przewidzianego kodeksem karnym pracodawca może wstrzymać przed wyrokiem świadczenia w zbożu lub gotówce, w razie jednak unie-

winnienia robotnika przez sąd pracodawca winien wydać zaległe świadczenia wraz z dodatkiem miesięcznym w zbożu jak i w gotówce 1½ procent.

Indywidualne umowy.

§ 4.

Orzeczenie niniejsze stanowi w myśl ustawy z dnia 18 lipca 1924 r. (Dz. U. R. P. Nr 71, poz. 686) podstawę przy zawieraniu umów indywidualnych. Indywidualne umowy o pracę, zawierające warunki dla pracowników mniej korzystne, niż warunki niniejszego orzeczenia bez względu w jakim czasie zostały zawarte, są nieważne z wyjątkiem specjalnych wypadków, przewidzianych w niniejszym orzeczeniu.

§ 5.

Pracodawcy nie są uprawnieni do samowolnej zmiany świadczeń w naturze na inne. Jeżeli jednak warunki gospodarcze wymagają tej zmiany, może ona być dokonana przez bezpośrednie porozumienie stron lub przy pośrednictwie Inspektora Pracy.

Książka obrachunkowa i kontraktowa.

§ 6.

1. Każdy pracownik otrzymuje od pracodawcy bezpłatnie książkę obrachunkową, zawierającą kontrolę wydanej ordynarii, pensji, potrąceń składek ubezpieczenia na starość i niemoc, podatków oraz wszelkich potrąceń, jako też zawierającą spis powierzonych mu inwentarzy. Książka winna być podpisana przez pracodawcę lub jego zastępcę. Poza tym wydaje pracodawca bezpłatnie robotnikom swego folwarku, na ręce wybranego przez nich przedstawiciela, jeden egzemplarz niniejszego orzeczenia.

2. Książki obrachunkowe, złożone u pracodawcy, nie mogą być dłużej przetrzymywane niż 10 dni i na stosowny czas przed wypłatą będą wydawane robotnikom.

Warunki godzenia ordynariusza z zaciężnikami.

§ 7.

1. Ordynariusz godzący się z zaciężnikami zobowiązany jest pod groźbą zerwania kontraktu przetrzymywać ich przez cały rok umowny. Wyjątek stanowią następujące okoliczności: powstała podczas trwania umowy najmu choroba zaciężnika stwierdzona przez lekarza, wstąpienie zaciężnika w związek małżeński, powołanie zaciężnika do wojska i dojście zaciężnika do pełnoletności. Praca innych domowników u innego pracodawcy jest niedozwolona z wyjątkiem terminatorów i takich, których majątek zatrudniać nie chce lub nie może. O ile pracodawca będzie zatrudniał tego rodzaju domowników, podlegają oni niniejszemu orzeczeniu.

2. Ordynariusza nie wolno zmuszać ani żądać, aby brał zaciężników nie należących do jego rodziny.

Praca i płaca akordowa.

§ 8.

1. Stosowanie premiowego i akordowego systemu płac jest dozwolone za obopólnym porozumieniem przy zachowaniu norm czasu pracy, ustalonych w § 9 orzeczenia, przy czym zarobek dzienny robotnika powinien wynosić co najmniej o 10 procent więcej, niż wynagrodzenie dzienne (naturalia i gotówka) odpowiedniej kategorii pracowników.

2. Przy wybieraniu ziemniaków na akord szefel nie może zawierać więcej niż 55 kg brutto.

Czas pracy.

§ 9.

1. Czas pracy ustala się podług poniższej tabeli, przy czym fornale pracujący końmi mają być zwolnieni przed południem o pół godziny wcześniej, aniżeli inna kategoria robotników, o ile praca ich nie jest ściśle związana z pracą innych robotników rolnych.

Miesiąc		Początek	Śniadanie	Obiad	Podwieczorek	Koniec	Ilość godzin
Styczeń	1	8.00	—	12—1.30	—	4.00	6.30
"	16	7.45	—	12—1.30	—	4.15	7.00
Luty	1	7.30	—	12—1.30	—	4.30	7.30
"	16	7.00	—	12—1.30	—	5.00	8.30
Marzec	1	6.15	8—8.15	12—1.30	—	5.30	9.30
"	16	6.15	8—8.15	12—1.30	—	6.00	10.00
Kwiecień	1	6.00	8—8.30	12—1.30	4—4.30	6.45	10.15
"	16	6.00	8—8.30	12—1.30	4—4.30	7.15	10.45
Maj	1	6.00	8—8.30	12—1.30	4—4.30	7.30	11.00
Czerwiec	1	6.00	8—8.30	12—2.00	4—4 30	8.00	11.00
Lipiec	1	6.00	8—8.30	12—2.00	4—4.30	8.00	11.00
Sierpień	1	6.00	8—8.30	12—2.00	4—4.30	8.00	11.00
"	16	6.00	8—8.30	12—1.30	4—4.30	7.30	11.00
Wrzesień	1	6.00	8—8.30	12—1.30	4—4.30	7.00	10.30
"	16	6.00	8—8.30	12—1.30	4—4.30	6.30	10.00
Październ.	1	6.00	8—8.15	12—1.30	—	5.30	9.45
"	16	6.15	8—8.15	12—1.30	—	5.00	9.00
Listopad	1	7.00	—	12—1.30	—	4.30	8.00
"	16	7.15	—	12—1.30	—	4.00	7.15
Grudzień	1	7.30	—	12—1.30	—	4.00	7.00
"	16	8.00	—	12—1.30	—	4.00	6.30

2. Za początek pracy rano i po południu uważa się apel, za koniec zejście z pola. O ile pole leży dalej niż 2 km od podwórza, robotnika należy zwolnić z pracy o 10 minut wcześniej w stosunku do każdego 1 km powyżej 2 km.

3. W razie pilnej potrzeby powyższy podział rozpoczęcia i końca pracy oraz przerw jedzeniowych może być zmieniony przez pracodawcę, jednakże tylko w ten sposób, by ogólna ilość godzin pracy pozostała ta sama.

4. Na żądanie pracodawcy w razie pilnej potrzeby pracownicy są zobowiązani do pracy poza wyżej określonym czasem, lecz za osobnym wynagrodzeniem, po cenach za godzinę o 25% wyższych według budżetu. Wynagrodzenie za nadgodziny nie ma zastosowania, jeżeli pracodawca udzielił robotnikowi następnego dnia urlopu na czas o 25 procent dłuższy, niż trwała praca ponad normę dnia poprzedniego. Do robotników pobierających wynagrodzenie za roboty wykonane poza unor-

mowanym wyżej czasem pracy nie zalicza się pastuchów, stróżów nocnych i dozorców, o ile wykonywane przez nich roboty nie przekraczają zakresu ich zwykłych obowiązków.

5. Samowolne opuszczenie roboty podczas godzin pracy, jak i samowolne spóźnienie się do pracy jest niedopuszczalne i powoduje potrącenia w stosunku procentowym, jak przy nadgodzinach.

§ 10.

Oprzęt inwentarza.

1. Oprzęt inwentarza pociągowego odbywa się poza godzinami pracy bez specjalnej dopłaty. Wstawanie do oprzętu inwentarza oraz naszykowanie wozów i narzędzi powinno mieć miejsce nie wcześniej, niż na 2 godziny przed rozpoczęciem pracy.

2. Obrok, siano itp. pokarm dla inwentarza ma być przygotowany uprzednio w godzinach pracy w miejscach na to przeznaczonych. Kolejne sypianie przy inwentarzu w nocy i dyżury w dni świąteczne obowiązują wszystkich fornali i ręczniaków bez specjalnej dopłaty.

3. Pastuch jest wolny od pracy co trzeci dzień świąteczny (niedziela i święta) i na ten czas, jak również w razie jego choroby, zostaje zastąpiony przez innych wyznaczonych w tym celu pracowników.

4. Ręczniacy obowiązani są w razie zapotrzebowania stawić się w zastępstwie fornali i pasterzy za odszkodowaniem w wysokości różnicy pełnych zarobków ręczniaka w stosunku do fornala.

5. W razie zastępowania pasterza tylko w niedziele i święta otrzymuje ręczniak wynagrodzenie w wysokości pełnego budżetu dziennego, o ile to nie jest dzień jego normalnego dyżuru.

6. Do pielęgnowania chorego inwentarza poza godzinami pracy winien pracownik stawić się za osobnym wynagrodzeniem.

7. Wynagrodzenie nie należy się, o ile zostanie stwierdzone na piśmie przez weterynarza, że choroba zwierzęcia została spowodowana przez pracownika.

Sianie nawozów sztucznych.

8. Do siania nawozów sztucznych pracodawca daje pracownikowi worek i dopłaca od 1 ha 20 groszy, prócz tego przy

sianiu nawozów sztucznych gryzących, a zwłaszcza azotniaku, wapna, nie mogą być zatrudniane kobiety; pracownicy używani do siania azotniaku i wapna mają otrzymać ochraniacze na oczy i odpowiednie ubranie.

Przemysł rolny.

9. Ręczniacy i chałupnicy, zatrudnieni przejściowo w przemyśle rolnym, otrzymują za ten czas wynagrodzenie nie niższe, niż fornale; zaciężnicy zaś otrzymują wynagrodzenie nie niższe, niż zaciężnicy kategorii IV.

Stróże nocni.

§ 11.

1. Wynagrodzenie stróżów reguluje paragraf 18. Praca stróżów rozpoczyna się wieczorem z odejściem fornali z podwórza, a kończy się rano z przyjściem fornali na podwórze. Poza tym winni stróże pełnić służbę w podwórzu w czasie przerwy obiadowej. Gdzie nie ma zwyczaju stróżowania w czasie przerwy obiadowej, tam można zatrudniać stróża (poza stróżowaniem) dziennie 3 godziny i to w czasie od 1 kwietnia do 30 września włącznie.

2. Na czas warty zimowej majątek obowiązany jest dostarczyć stróżowi kożuch, który pozostaje własnością pracodawcy.

Praca w dni świąteczne.

§ 12.

1. Praca w dni świąteczne może być wykonana li tylko za obopólną zgodą i za wynagrodzeniem, wynoszącym 50 procent więcej od odnośnej kategorii; w gorzelniach i krochmalniach na żądanie pracodawcy praca odbywa się zgodnie z ustawą z dnia 18 grudnia 1919 r. (Dz. U. R. P. z r. 1933 Nr 94, poz. 734) i również po cenach o 50 proc. wyższych od dziennego zarobku.

2. Jako dni świąteczne uważa się następujące: 1) wszystkie niedziele, 2) 1 stycznia Nowy Rok, 3) 6 stycznia Trzech Króli, 4) 2 lutego Matki Boskiej Gromnicznej, 5) 2-gie święto Wielkiej Nocy, 6) 3 Maja Święto Narodowe, 7) Wniebowstąpienie, 8) Zielone Świątki, 9) Boże Ciało, 10) 29 czerwca św. Piotra i Pawła, 11) 15 sierpnia Wniebowzięcie, 12) 1 listopada Wszystkich

Świętych, 13) 11 listopada Święto Niepodległości, 14) 8 grudnia Niepokalane Poczęcie, 15) Święta Bożego Narodzenia.

Wyjątkowa przerwa w pracy.

§ 13.

W dni ulewne i wyjątkowej niepogody roboty w polu wykonywane być nie powinny.

Stosunek wzajemny.

§ 14.

1. Pracodawców oraz ich zastępców obowiązuje uprzejme traktowanie pracownika i ścisłe przestrzeganie warunków umowy, a zwłaszcza regularne wypłacanie świadczeń i płac przewidzianych kontraktem.

2. Pracowników obowiązuje uprzejmość wobec pracodawców i ich zastępców, ścisłe przestrzeganie zawartych umów, pilne i sumienne spełnianie obowiązków, dążność do największej wydajności pracy i stosowanie się do wszystkich zarządzeń pracodawcy lub jego zastępcy, odnoszących się do wykonania obowiązków służbowych, oraz przestrzeganie wszystkich przepisów porządkowych w obrębie folwarku, jak też dbałe i staranne obchodzenie się z powierzonym sobie inwentarzem żywym i martwym.

Warunki wynagrodzenia.

§ 15.

1. Zgodnie z § 18 niniejszego orzeczenia ordynariusze pobierają płace gotówkowe miesięcznie z dołu.
2. Wypłata pensji winna nastąpić nie później jak 7-go następnego miesiąca.

§ 16.

1. Ordynarię wydaje się miesięcznie i to w pierwszych dwóch tygodniach każdego miesiąca.

2. W razie niemożności wydania należnej ordynarii w tym terminie, ustalenie terminu ma nastąpić w drodze bezpośredniego porozumienia stron, lub pośrednictwa Inspektora Pracy. Zboże wydawane na ordynarię musi być zdrowe i dobrze oczyszczone w gatunku, jaki posiada majątek na sprzedaż.

§ 17.

1. Skład ordynarii:
9,5 kwintala żyta,
3 kwintale jęczmienia,
1,5 kwintala pszenicy,
1 kwintal grochu.

2. Tam, gdzie groch się sprząta, musi być wydawany w naturze. Gdzie się grochu i pszenicy w dostatecznej ilości nie sprząta, otrzymuje deputant pół kwintala grochu, a resztę w gotówce podług cen giełdowych, pół kwintala pszenicy, a resztę w życie z dopłatą różnicy cen pszenicy w dzień wypłaty; pracodawca może zamiast dopłat w gotówce wydać odpowiednią ilość żyta. W tych majątkach, gdzie nie sieje się ani grochu, ani pszenicy, wydaje pracodawca żyto w stosunku za 100 kg pszenicy lub grochu 130 kg żyta.

3. Robotnicy, którzy w ciągu roku kontraktowego ożenili się, mogą być godzeni na ordynarię w zbożu w ilości 14 kwintali.

4. Potrącenia mogą nastąpić z ilości żyta lub jęczmienia, w naturze i przewidzianych w tabeli.

5. W wypadkach wspólnego mieszkania robotnika z rodziną pobierającą już cały opał otrzymuje on do końca roku służbowego połowę opału, resztę deputatu bez zmiany.

§ 18.

1. Pensję i ordynarię na rok 1939/40 ustala się jak następuje:

a) pensji rocznej: dla ręczniaków 136 zł, dla stróżów, skotarzy, oprzętaczy i polowych wartowników 154 zł, dla fornali pracujących stale końmi 172 zł,

b) ordynarii 15 kwintali.

2. W powiatach inowrocławskim i mogileńskim ordynaria wynosi 15,5 kwintala zboża.

3. W województwie pomorskim i w powiecie działdowskim:

a) oprzętacze żonaci otrzymują ponadto od każdego odsadzonego prosięcia 10 groszy, a od sprzedaży dorosłej sztuki 50 groszy;

b) w powiatach morskim, kartuskim, kościerzyńskim, chojnickim i tucholskim za obopólną piśmienną umową w zamian zboża mogą być wydawane świadczenia, nie przewidziane niniejszym orzeczeniem, jak trzymanie gęsi, owiec, dzierżawienie roli, wydawanie siana itp.; zastrzega się jednak, że najmniej 13 kwintali winno być wydawane w zbożu; o ile robotnicy z wyżej wymienionych świadczeń nie korzystają, otrzymują ordynarię przewidzianą powyżej;

c) w powiatach b. gniewskim, starogardzkim i tczewskim obowiązuje dla wszystkich kategorii ordynariuszy, ręczniaków, fornali, stróżów itp. ordynaria w życie o 1 kwintal rocznie więcej.

Praca i płaca kobiet.

§ 19.

1. Żony pracowników nie mogą być zmuszane do pracy. Dojenie krów i inne roboty odbywają się na zasadzie osobnej umowy (§ 44).

2. Czas pracy i wynagrodzenie pozostawia się do każdorazowej obopólnej umowy.

Ziemniaki i ziemia pod ziemniaki.

§ 20.

Województwo poznańskie oraz powiaty: bydgoski, inowrocławski, szubiński i wyrzyski.

1. Deputatnicy dostają 30 kwintali zdrowych i suchych ziemniaków.

2. Ziemniaki nieharfowane, wydane wprost z pola od ręki podczas wykopek, liczy się szefel 55 kg za 50 kg.

3. Ziemniaki harfowane lub z kopca liczy się na wagę.

4. Roli uprawionej pod ziemniaki otrzymuje deputatnik 25 arów, w tym przynajmniej $12^1/_2$ arów ogrodu nawożonego pełną mierzwą co drugi rok, w polu zaś co rok. Poza tym otrzymuje 4 ary roli pod kapuśnik.

5. Połowa roli powinna być wydana przy początku sezonu sadzenia, druga zaś najpóźniej w połowie czasu sadzenia ziemniaków na polach pracodawcy. Przy wszelkich pracach, wykonywanych przy sadzeniu, bronowaniu, obradleniu i sprzą-

taniu, siłę pociągową daje pracodawca w dni powszednie i w godzinach pracy w takim samym rozmiarze, jak na własnym polu.

6. 25 arów przy dobrowolnej lub jakąkolwiek przyczyną spowodowanej zamianie roli na ziemniaki równa się 30 kwintalom ziemniaków i odwrotnie.

7. Rola pod len 3 ary nie jest obowiązkowa i podlega obopólnej umowie. Co do ogrodów i rozsadników przy domach, zostawia się dawniejsze lokalne zwyczaje.

Województwo pomorskie i powiat działdowski z wyłączeniem powiatów: bydgoskiego, inowrocławskiego, szubińskiego i wyrzyskiego.

8. W województwie pomorskim deputatnicy otrzymują 37$^1/_2$ arów roli uprawionej, namierzwionej i obrobionej końmi. Obróbka ręczna ziemniaków należy do deputatników. Połowę roli pod ziemniaki wydaje się na początku, zaś drugą część w połowie sadzenia ziemniaków na polach pracodawcy. Wszelkie ziemie powinny być obrobione najpóźniej do 30 maja. Przy wszelkich pracach, wykonywanych przy sadzeniu, bronowaniu, obradleniu i sprzątaniu, siłę pociągową daje pracodawca w dni powszednie i w godzinach pracy w takim samym rozmiarze, jak na własnym polu. Oprócz powyższej roli otrzymuje deputatnik 15 kwintali ziemniaków suchych i zdrowych, które za obopólnym porozumieniem mogą być zmienione na 12$^1/_2$ arów ziemi pod ziemniaki. Tam, gdzie ogrody są stale odgraniczane od siebie, pozostają w dotychczasowym stanie, z tym jednak, że o ile ogród jest większy od 12$^1/_2$ arów, różnicę odlicza się od roli. Dalej, otrzymuje deputatnik kapuśnik wielkości 3 ary.

9. Ogródków bezpośrednich przy domach, tak zwanych rozsadników, nie wlicza się w rolę. Rola pod len 3 ary nie jest obowiązkowa i podlega obopólnej umowie.

Dla obu województw i powiatu działdowskiego.

10. W ogródkach i rozsadnikach nie wolno uprawiać ziemniaków. Zakaz uprawy dotyczy również miejsc, na których ziemniaki były w ostatnich 3 latach kopcowane lub przechowywane oraz pól w odległości 15 m od domów zamieszkałych i chlewów. Ziemia pod ziemniaki powinna zasadniczo przychodzić w normalnym płodozmianie. W każdym razie ziemniaki nie mogą być sadzone corocznie na tym samym miejscu, przy czym dotyczy to zarówno ziemi wydanej w polu, jak i w stale odgraniczonych ogrodach.

11. W majątkach prowadzących hodowlę ziemniaków oraz w majątkach, położonych w pasasch ochronnych, określonych przez Urząd Wojewódzki, pracodawca ma prawo, zamiast ziemi pod ziemniaki, wydawać ziemniaki gotowe, z tym jednakże, że pracownik powinien otrzymać przynajmniej 12$^{1}/_{2}$ ara ziemi pod wczesne ziemniaki i warzywa.

12. Pracodawca ma prawo wydawania ziemniaków do sadzenia, wyznaczenia roli pod ziemniaki i zarządzenia sadzenia gatunków rakoodpornych. W ostatnim wypadku powinien pracodawca wymienić pracownikowi sadzonki i to w stosunku 50 kg za 50 kg. Przy zmianie miejsc pracy ziemniaków przewozić nie wolno. Pracodawca, od którego pracownik odchodzi, zobowiązany jest odebrać od pracownika posiadane przez niego ziemniaki po cenie (przy zmianie miejsca pracy na 1 kwietnia 1939 r.) o 10% wyższej od ceny rynkowej za 100 kg ziemniaków zdrowych z zawartością ziemi nie więcej, jak 5%, wydając jemu jednocześnie odpowiednie poświadczenie. Pracodawca, który tegoż pracownika ugodzi, obowiązany jest na jego żądanie wydać mu tę samą ilość ziemniaków i po tej samej cenie. Jeżeli nowougodzony pracownik ma zamiar sprzedać otrzymane od pracodawcy ziemniaki, to pracodawcy przysługuje prawo ich odkupienia po cenie, po jakiej pracodawca te ziemniaki pracownikowi odstąpił.

Utrzymanie inwentarza.

§ 21.

Województwo poznańskie oraz powiaty: bydgoski, inowrocławski, szubiński i wyrzyski.

1. Każdy deputatnik ma prawo trzymania jednej krowy, a przy trzecim zaciężniku — dwóch krów.

2. Pracodawca daje latem wolne utrzymanie dla każdej krowy, objętej kontraktem, na wystarczającym pastwisku pod dozorem odpowiedniego pasterza. W razie braku wystarczającego pastwiska, należy wydać odpowiednią ilość zielonej paszy. Na zimę wydaje na każdą kontraktem przewidzianą krowę 15 kwintali buraków pastewnych lub brukwi lub za obopólną zgodą 4 ary roli uprawionej, nadającej się pod okopowe, oraz słomę jarą i sieczkę na paszę.

3. Gdy nie ma pastwiska ani zielonej paszy, wydaje się inną.

4. W powiatach, gdzie było w zwyczaju wydawanie siana, zwyczaj ten pozostaje nadal.

5. Deputatnik, który umówił się, że nie będzie trzymać krowy, lub o ile mu krowa padła, a władze państwowe nie przyznały odszkodowania, pobiera 2 litry mleka tłustego i 3 litry mleka odtłuszczonego dziennie. O ile władze państwowe odszkodowanie przyznały, a krowy z powodu zarazy trzymać nie wolno, natenczas deputatnik pobiera również mleko jak wyżej, aż do uchylenia zakazu. Gdzie mleka dać nie można, płaci pracodawca za 2 litry mleka pełnego i 3 litry mleka odtłuszczonego taką cenę, jaką płaci najbliższa mleczarnia producentowi, lub wynagrodzenie przewidziane w budżecie w każdym kwartale.

6. W majątkach, gdzie istnieje dotychczas zwyczaj trzymania więcej, niż jednej krowy, zwyczaj ten pozostaje nadal. Kto nie ma krowy, może trzymać dwie kozy dójki i dwa koźlęta na tych samych warunkach. W razie jeżeli deputatnik umówił się, że będzie trzymać jedną kozę i jedno koźlę, otrzymywać on będzie ekwiwalent 1 litr mleka pełnego i 1,5 litra mleka odtłuszczonego oraz połowę pastewnych buraków, względnie roli.

7. Ściółkę dostarcza pracodawca w tej ilości i gatunku, jak dla inwentarza dominialnego. Nawóz należy do pracodawcy.

Województwo pomorskie i powiat działdowski z wyłączeniem powiatów: bydgoskiego, inowrocławskiego, szubińskiego i wyrzyskiego.

8. Każdy deputatnik ma prawo trzymać krowę, a przy trzech zaciężnikach dwie krowy. Gdyby na trzeciego zaciężnika w myśl umowy deputatnik nie trzymał krowy, otrzymuje 1 litr mleka pełnego i 1 litr mleka odtłuszczonego dziennie.

9. Pracodawca zobowiązany jest dać latem dla każdej krowy wolne utrzymanie na wystarczającym pastwisku, a gdyby pastwiska takiego nie było, wydać odpowiednią ilość zielonej paszy. W zimie wydaje się na każdą krowę 15 kwintali buraków pastewnych lub brukwi oraz słomę jarą i sieczkę, siano o ile możności wydawać się będzie podług lokalnych stosunków, jak dotychczas.

10. Tam, gdzie brak pastwiska i zielonej paszy, wydaje się 7½ kg kiszonych liści lub 7½ kiszonych wytłoków, albo 0,5 kg suchych wytłoków, albo wreszcie 15 litrów wywaru na sztukę dziennie z wystarczającą ilością sieczki.

11. Gdzie zimową porą wydaje się paszę w postaci liści, wywaru lub wytłoków, tam odpada stosowna ilość ćwikły lub brukwi.

12. Okopowizny, które wydaje się w zimie na każdą krowę, można za obopólną zgodą zmienić na 4 ary roli, zdatnej pod okopowiznę. Słomę na podściółkę pod krowy i do użytku domowego daje się podług potrzeby. Nawóz należy do pracodawcy.

13. Prawo trzymania przychówku służy tym, którym dotychczas było dozwolone. Deputatnik, który umówił się, że nie będzie trzymać krowy lub o ile krowa mu padła, a władze państwowe nie przyznały odszkodowania, pobiera 2 litry mleka tłustego i 2 litry mleka odtłuszczonego dziennie. O ile władze państwowe odszkodowanie przyznały, a krowy z powodu zarazy trzymać nie wolno, natenczas deputatnik pobiera również mleko jak wyżej, aż do uchylenia zakazu. Gdzie mleka dać nie można, płaci pracodawca za 2 litry mleka pełnego i 2 litry mleka odtłuszczonego taką cenę, jaką płaci najbliższa mleczarnia producentowi, lub wynagrodzenie, przewidziane w budżecie w każdym kwartale.

Dla województwa poznańskiego i pomorskiego oraz powiatu działdowskiego.

14. Ordynariusze, którzy utrzymują kontraktowo tylko jedną krowę, otrzymują w okresie suchego stania krowy 90 litrów pełnego mleka rocznie.

15. W majątkach, które mleka na sprzedaż nie posiadają, w zamian mleka może być wypłacony równoważnik w gotówce podług cen miejscowych.

16. Jako okres zimowy uważa się czas od spędzania krów z pastwiska do wypędzania tychże na pastwiska.

17. Do paszy, wydawanej w postaci okopowych dla krów, nie może mieć pretensji nowosprowadzony pracownik w początku roku służbowego, natomiast odchodzącemu w końcu roku służbowego pracownikowi nie może być ta pasza potrącona.

§ 22.

1. Pracownik ma prawo trzymać dowolną ilość trzody chlewnej w granicach istniejącego pomieszczenia w chlewach czeladnich. Trzymanie kur jest dozwolone. Trzymanie zaś gęsi, kaczek, gołębi, królików itp. zależy od obopólnej umowy.

2. Ponadto w województwie pomorskim i w powiecie działdowskim w majątkach, w których dotychczas był zwyczaj trzymania owiec, pozostaje nadal, o ile on nie był uważany jako ekwiwalent za zniżkę deputatu.

Opał.

§ 23.

1. Jako normę opału ustanawia się: 35 kwintali węgla, z wyjątkiem miału, pospółki i grysiku, pod warunkiem, że dozwolona jest następująca wymiana:

1 metr szczap twardego drzewa = 3 kwintalom węgla,
1 metr szczap miękkiego drzewa = 2½ kwintalom węgla,
1 metr wałków 7 — 12 cm grubych miękkiego drzewa = 2 kwintalom węgla,
1 metr wałków 7 — 12 cm grubych twardego drzewa = 2½ kwintalom węgla,
(wałki ponad 12 cm uważa się za szczapy),
1 metr pieńków łupanych = 1,5 kwintala węgla,
1 metr pieńków z głową = 2 kwintalom węgla,
1 kupka gałęzi II kl. 2×2×2,5 = 2 kwintalom węgla,
1000 cegiełek torfu prasowanego = 3,5 kwintalom węgla,
1000 cegiełek torfu nieprasowanego = 2,5 kwintalom węgla,
1 kwintal normalnie suchego torfu prasowanego = ½ kwintala węgla.

2. Co do drzewa to pracownik powinien otrzymać 6 metrów szczap lub wałków; w majątkach, gdzie drzewa szczapowego w dostatecznej ilości dostać nie można, wydaje się co najmniej 4 metry szczapowego drzewa lub wałków i co najmniej 10 kwintali węgla i resztę opału wedle powyższej tabeli.

3. Gałęzie wydawać można do 31 lipca włącznie. Chrustu nie zalicza się do gałęzi.

4. O ile pomiędzy pracodawcą a pracownikiem wynikną na podstawie jakości torfu nieporozumienia, mogą delegować terytorialne organizacje po jednym przedstawicielu celem rozstrzygnięcia sporu. Opał wydaje się co pół roku, a co najmniej na kwartał z góry.

5. Do drzew twardych zalicza się: dąb, grab, buk, akację, klon, wiąz, modrzew, brzozę i olszę.

Mieszkanie.

§ 24.

1. Mieszkanie pracownika musi składać się co najmniej z jednej izby z podłogą drewnianą oraz komory. W wypadku, gdy w mieszkaniu pracownika nie zostały ułożone podłogi, pracodawca winien wydać dodatkowo 3 kwintale węgla w stosunku rocznym ponad normę, przewidzianą w § 23.

2. Izby winny być wytynkowane, ze szczelnymi drzwiami i oknami.

3. W oknach mają być całe szyby; w razie stłuczenia szyby pracownik jest obowiązany wstawić ją w ciągu dwóch tygodni. Wapno do bielenia dostarcza pracodawca 2 razy do roku w ogólnej ilości 15 kg na mieszkanie. Podłogi mają być położone.

4. Piece mają być doprowadzone do porządku przed 1 listopada 1939 r. Mieszkania mają być ze szczelnym dachem: tam, gdzie dachy są popsute, muszą być naprawione w ciągu miesięcy letnich. W majątkach, gdzie woda zacieka do piwnic i mieszkań pracowników, winny być one zabezpieczone w ciągu lata od wody napływowej.

5. Pracodawca i pracownicy winni dbać, aby otoczenie mieszkań pracowników było higieniczne. Obowiązuje wybrukowanie dostępu do studzien oraz zastąpienie zgniłych cembrzyn nowymi lub też zapewnienie pracownikom w inny sposób zdrowej i czystej wody do picia.

6. Zbiorniki na nawóz nie mogą znajdować się w bliższej odległości, aniżeli 20 metrów od mieszkań służbowych. Pracownicy mają składać nawóz ze swoich chlewów w przeznaczonym na to miejscu. W pobliżu mieszkań mają znajdować się zasłonięte ustępy w dostatecznej ilości, które pracownicy obowiązani są trzymać w porządku i czystości. Gdzie jest odpowiednie pomieszczenie w dotychczasowych budynkach, jak również przy mieszkaniach nowobudowanych, powinna być urządzona łaźnia.

7. W innych majątkach, o ile tylko istnieje możliwość, pracodawcy są obowiązani do urządzenia kąpieli.

8. Pożądane jest, aby pracodawcy, mający w folwarku elektryczność, wprowadzili ją do mieszkania pracowników. Koszty prądu płaci pracownik.

9. Pracownicy są zobowiązani utrzymać mieszkanie w porządku; trzymanie inwentarza w mieszkaniu jest stanowczo wzbronione.

10. Do mieszkań służbowych poza rodzicami i dziećmi pracownika nie wolno przyjmować żadnych innych osób bez pisemnej zgody pracodawcy, któremu przy godzeniu ma być zgłoszony skład rodziny pracownika.

11. Poza tym obowiązują przepisy rozporządzenia Ministra Opieki Społecznej z dnia 21 sierpnia 1937 r. (Dz. U. R. P. Nr 73, poz. 533) o warunkach higienicznych mieszkań służbowych pracowników rolnych i leśnych.

Pomieszczenie dla inwentarza, okopowych i opału.

§ 25.

1. Pracownik otrzymuje pomieszczenie na ziemniaki, pomieszczenie dla bydła we wspólnej czeladniej oborze lub specjalnie przeznaczonym na to budynku oraz pomieszczenie dla dwóch sztuk trzody chlewnej i pomieszczenie na opał.

2. Słomę do sienników, przykrywania ziemniaków i podściółkę wydaje się w miarę możności i potrzeby.

§ 26.

Wdowy i emeryci.

1. Wdowy z jednym zaciężnikiem otrzymują co najmniej jedną czwartą część deputatu ręczniaka.

2. Wdowy z dwoma zaciężnikami otrzymują jedną trzecią deputatu.

3. Wdowy, które chodzą do pracy w myśl § 19 oraz posyłają stały zaciąg do pracy, mają prawo trzymania krowy na warunkach § 21. W razie nietrzymania krowy upadają wszelkie odszkodowania. Jeżeli wdowa ma trzech zaciężników, z których jeden odpowiada warunkom IV kategorii zaciężników, pobiera tenże deputat i zasługi ręczniaka. Osobne świadczenia dla wdowy w takim razie upadają.

4. Dalsi zaciężnicy pobierają deputat i dniówkę odnośnej kategorii zaciężników.

Ochronki.

5. Zakładanie ochronek w poszczególnych majątkach zaleca się.

Urlopy.

§ 27.

1. Pracownik otrzymuje w przeciągu roku 10 dni urlopu w dni nieświąteczne bez potrącenia świadczeń i pensji. Wybór dni urlopu odbywa się w porozumieniu z pracodawcą, z wyjątkiem wyjazdów, spowodowanych piśmiennym wezwaniem związków zawodowych. W tych bowiem wypadkach winien pracodawca zgodzić się na zaproponowany dzień urlopu dla jednego robotnika danej majętności tego samego dnia.

2. W czasie pilnych robót, jak zasiewy, żniwa, sianokosy i kopania, urlopy mogą być udzielone w wypadkach tylko wyjątkowo pilnych. Wyjazdy wskutek wezwania urzędów państwowych nie są wliczone do urlopów. O ile pracodawca zgadza się na łączne dwa lub trzy dni urlopu, które obejmują jedno święto, dzień ten liczy się za dzień urlopu. Poza tym odchodzącemu robotnikowi należy się 6 dni wolnych do wyszukania pracy.

Strawne.

§ 28.

1. Pracownikowi wysłanemu w drogę należy się tytułem strawnego za całą dobę 1,80 zł, za obiad 1,00 zł, za kolację 70 groszy.

2. Opóźnienie posiłku o dwie godziny nie pociąga za sobą wypłaty strawnego. W drodze godziny pracy nie obowiązują.

Furmanki.

§ 29.

1. Pracownicy otrzymują:

a) zbiorową furmankę do jednego z najbliższych młynów i z młyna;

b) do zwózki w dni powszednie swoich produktów rolnych, wyprodukowanych w tymże folwarku;

c) po księdza, z chrztem, ślubem i pogrzebem.

2. Deputatnikowi, jadącemu wysłaną w interesie pracowników furmanką w dni powszednie czy też świąteczne, nie należy się żadne dodatkowe wynagrodzenie, jak też za kolejne wyjazdy w dni świąteczne do kościoła. Wyjazdy, noszące wy-

raźnie charakter wyjazdów prywatnych pracodawców poza godzinami pracy, winny być wynagrodzone jak praca poza godzinami służbowymi, a więc o 25 procent, a w dni świąteczne 50 procent więcej.

3. Pracodawca daje raz na miesiąc (w niedzielę i święta) starym, ułomnym ludziom wóz zbiorowy do kościoła i z powrotem ponad odległość 3 km, lecz tylko na główne nabożeństwa.

§ 30.

O ile pracodawca dokonuje jakiegokolwiek potrącenia z zarobku pracownika, nie może ono przekraczać 50 procent dziennego wynagrodzenia gotówkowego. Sum powstałych z takiego potrącenia nie wolno pracodawcy zużyć na własne cele, a winny być przeznaczone na użytek pracowników danego majątku.

Obowiązek pracodawców względem Biur Pośrednictwa Pracy.

§ 31.

Wszyscy pracodawcy obowiązani są w terminie ustawowym, to jest w ciągu trzech dni, zawiadomić odnośne biura Pośrednictwa Pracy przy Funduszu Pracy zarówno o każdym wypowiedzeniu miejsca robotnikowi rolnemu, jako też o każdym wolnym miejscu (rozporządzenie Ministra Pracy i Opieki Społecznej z dnia 15 lutego 1923 r. Dz. U. R. P. Nr 18, poz. 123).

DZIAŁ II. DOZORCY, RZEMIEŚLNICY I WYKWALIFIKOWANI PRACOWNICY.

§ 32.

Dział niniejszy dotyczy z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej zaś strony: włódarzy, owczarzy, kowali, kołodziei, stolarzy, ślusarzy, mechaników, szoferów folwarcznych, ogrodników, chmielarzy, rybaków itp. stałych pracowników wykwalifikowanych, zatrudnionych w gospodarstwach rolnych.

§ 33.

1. Obowiązują następujące §§ działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy:

2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 12, 14, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30 i 31 oraz drugi ustęp § 15.

2. §§ 9 i 12 działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, nie tyczą się ogrodników, chmielarzy, rybaków itp. pracowników, charakter zajęcia których powoduje konieczność wykonywania pewnych czynności poza ustalonym czasem pracy dziennej.

§ 34.

1. § 2 działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, obowiązuje z wyjątkiem terminu rozpoczęcia roku służbowego, który to termin uzależnia się od istniejących zwyczajów, stosownie do danego fachu; nie dotyczy to jednak kowali, kołodziei i włódarzy.

2. Dla kowali, kołodziei i włódarzy kończy się rok służbowy w roku 1939 z terminem zastrzeżonym w indywidualnej umowie. Nowa zawarta umowa nie może przekraczać terminu dnia 31 marca 1940 r.

§ 35.

Województwo poznańskie oraz powiaty: bydgoski, inowrocławski, szubiński i wyrzyski.

1. Włódarze i stangreci oraz kwalifikowani owczarze otrzymują ordynarię według obopólnej umowy, pensję zaś roczną równającą się nie mniej jak 195 złotych.

2. Poza tym kwalifikowani owczarze otrzymują 2 braki za zwrotem skóry. Tantiemę daje się następującą: od sprzedanej sztuki 0,75 zł, od uchowanego (odsadzonego) jagnięcia 0,50 zł, od barana sprzedanego do chowu 2 zł i od dorosłych owiec za każde 50 sztuk pół kg wełny.

3. Kowale i kołodzieje z egzaminem mistrza, albo też czeladnika co najmniej z 10-letnią praktyką, wliczając 3 lata nauki, otrzymują minimum rocznie 255 złotych.

4. Za używanie własnych narzędzi — kwartalnie 10 zł. Pilniki dostarcza pracodawca bezpłatnie, również świderki dla kowali, które stanowią własność pracodawcy.

5. Deputat pozostaje jak dotychczas, jednakże nie mniej, jak 20 kwintali zboża i 35 q węgla. W miejscowościach, gdzie w roku 1919 rzemieślnicy trzymali 2 krowy, zwyczaj ten pozostaje nadal.

6. W razie nietrzymania drugiej krowy, pobiera rzemieślnik takie odszkodowanie, jakie w tym wypadku przysługuje ordynariuszowi, mającemu trzech zaciężników, lecz tylko wtenczas, gdy przez cały rok drugiej krowy nie trzyma.

7. Murarze, siodlarze i ogrodnicy pobierają zasługi i ordynarię podług obopólnej umowy, jednak nie mniej, jak dotychczas. Płace uczniów normuje się na podstawie płacy i deputatu dla zaciężników.

8. Pobory dla czeladników pozostawia się do obopólnej umowy lub unormowania na zasadzie płacy powiatowo-miejskiej.

9. Wynagrodzenie za obsługiwanie maszyn przy młóceniu i orce pozostawia się obopólnemu porozumieniu.

Województwo pomorskie i powiat działdowski z wyłączeniem powiatów: bydgoskiego, inowrocławskiego, szubińskiego i wyrzyskiego.

10. W województwie pomorskim kowale, kołodzieje, cieśle, murarze i siodlarze, którzy złożyli egzamin i mają 5-letnią praktykę za sobą, otrzymują zapłatę w gotówce łącznie z odszkodowaniem za użycie własnych narzędzi zł 375 rocznie, a w powiatach: b. gniewskim i tczewskim otrzymują ponadto 1 kwintal żyta w ordynarii więcej; deputat dla rzemieślnika wynosi 16,5 kwintala zboża i 35 kwintali węgla.

11. Pilniki dostarcza pracodawca, jako też i świderki dla kowali, które stanowią własność pracodawcy.

12. Dozorcy rolni, jako to: włódarze i karbowi otrzymują ordynarię jak rzemieślnicy, to jest 16,5 q zboża, a pensję co najmniej o 25 procent wyższą od pensji ordynariusza.

13. Uczniowie otrzymują deputat i gotówkę podług lat, jak zaciężnicy. Pobory czeladników pozostawia się do unormowania na zasadzie płacy powiatowo-miejskiej lub według obopólnej umowy.

14. Kwalifikowani owczarze i żonaci pomocnicy otrzymują ordynarię nie mniejszą, jak ręczniacy. Wynagrodzenie w gotówce wynosi 198 zł rocznie. Tantiema od sprzedaży podlega obopólnej umowie, wynosi jednak nie mniej, niż 1 procent ceny sprzedaży. Określenie tantiemy od odhodowanego jagnięcia i innych pozostawia się indywidualnej umowie.

15. Wynagrodzenie roczne ogrodników pozostawia się do obopólnej umowy z tym, że nie może być niższe, niż dotychczas. Płace uczniów normuje się na podstawie płacy i deputatu dla zaciężników.

16. Pasterze otrzymują pensję zł 154 i deputat jak fornale i od każdego cielęcia odhodowanego do 10 tygodni 25 groszy, od sprzedaży dorosłej sztuki 1 złoty.

DZIAŁ III. CHAŁUPNICY.

§ 36.

Województwo poznańskie oraz powiaty: bydgoski, inowrocławski, szubiński i wyrzyski.

1. Chałupnicy, którzy obowiązują się kontraktem rocznym co najmniej na 270 dni roboczych, otrzymują rocznie deputatu:

5 kwintali żyta,
2 kwintale jęczmienia,
1 kwintal pszenicy,
1/2 kwintala grochu,
1/2 hektara roli pod ziemniaki

na tych samych warunkach, co ordynariusz danego majątku, z tym zastrzeżeniem, że w zamian za 1/4 hektara roli można dać 30 kwintali ziemniaków. Dalej otrzymuje chałupnik 2 wolne furmanki do zwiezienia opału w odległości 10 km. Jeżeli nie ma możności nabycia drzewa w odległości 10 km, uwzględnia się furmanki od rana do wieczora z wyjątkiem czasu zasiewów i żniw. Zaleca się pracodawcom, którzy sprzedają torf lub drzewo, by przy sprzedaży uwzględniali w pierwszej mierze chałupników.

2. Dzienna zapłata wynosi:
w miesiącach letnich 2 zł,
w miesiącach zimowych 1,20 zł.

Dziewczęta i chłopacy chałupnika otrzymują wynagrodzenie w gotówce i w naturaliach, jak zaciężnicy odnośnej kategorii, a za obopólną umową deputat można przeliczyć na gotówkę.

Województwo pomorskie i powiat działdowski z wyłączeniem powiatów: bydgoskiego, inowrocławskiego, szubińskiego i wyrzyskiego.

3. Wolnym robotnikiem, względnie chałupnikiem jest ten, który zgodził się wyraźnie jako taki kontraktem rocznym co najmniej na 270 dni roboczych.

4. Żonaci i nieżonaci parobcy ponad lat 21, zdolni do wszelkiej pracy, to jest do kosy — otrzymują za każdy dzień pracy oprócz gotówki:

2 kg żyta,
$^1/_2$ kg jęczmienia,
$^1/_4$ kg pszenicy,
$^1/_4$ kg grochu — oraz rocznie
18 kwintali węgla,
6 kwintali słomy,
15 kwintali kartofli

i $^3/_8$ hektara roli na tych samych warunkach, jak ordynariusz danego majątku z tym zastrzeżeniem, że za $^1/_4$ hektara roli można dać 30 kwintali kartofli. Wszelka obróbka rolna i zwiezienie świadczeń należy do pracodawcy.

5. Dzienna zapłata wynosi:
w miesiącach letnich 1,55 zł,
w miesiącach zimowych 0,90 zł.

Dziewczęta i chłopacy wolnego robotnika otrzymują wynagrodzenie w gotówce i w naturaliach jak zaciężnicy odnośnej kategorii; za obopólną umową można deputat przeliczyć na gotówkę.

§ 37.

1. W województwach poznańskim, pomorskim i w powiecie działdowskim chałupnik lub wolny robotnik, zgodzony na cały rok, mieszkający w służbowym mieszkaniu i mający krowę na dworskiej oborze na tych samych warunkach, co ordynariusz, otrzymuje mniej roli pod ziemniaki o $^1/_4$ hektara, w czym wartość mieszkania ustala się na 10 arów.

2. Pracodawcy winni zatrudniać chałupników (robotników wolnych), ci zaś mają obowiązek przychodzenia do pracy przez cały rok. Wyjątki od tej reguły są dozwolone za uprzednim porozumieniem z pracodawcą.

3. Prócz powyższego obowiązują następujące paragrafy działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszów: 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 28, 29 i 30. § 27 obowiązuje, o ile chałupnik przepracował 270 dni w roku służbowym.

DZIAŁ IV. ZACIĘŻNICY.

(Paragraf 7 działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy).

§ 38.

Dział niniejszy dotyczy z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej zaś strony wszystkich zaciężników.

Zaciężnikiem jest osoba, wchodząca w skład domowników pracowników, wymienionych w działach I, II i III niniejszego orzeczenia oraz § 26 działu I, z którymi pracodawca zawarł umowę o pracę.

§ 39.

Obowiązują następujące paragrafy działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy: 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10 (jedynie o nawozach sztucznych), 12, 13, 14 i 30.

§ 40.

1. Na żądanie pracodawcy w razie pilnej potrzeby pracownicy są zobowiązani do pracy poza czasem określonym w § 9 działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy, lecz za osobnym wynagrodzeniem po cenach za godzinę o 25 procent wyższych od normalnego wynagrodzenia tak w naturaliach, jak w gotówce. Samowolne opuszczenie roboty podczas godzin pracy, jak i samowolne spóźnienie się do pracy jest niedopuszczalne i powoduje potrącenie w stosunku procentowym, jak przy nadgodzinach.

2. Praca w dni świąteczne może być wykonywana li tylko za obopólną zgodą i za wynagrodzeniem po cenach o 50 procent wyższych od normalnego wynagrodzenia tak w naturaliach, jak w gotówce.

§ 41.

1. Indywidualne umowy zawiera pracodawca bezpośrednio z zaciężnikami, lub też, o ile idzie o małoletnich poniżej 21 lat, z ich ustawowym zastępcą. Z chwilą zawarcia takiej umowy pracodawca jest obowiązany dać stałe codzienne zatrudnienie, a pracownik uczęszczać do pracy.

Jeżeli pracodawca nie dostarczy zaciężnikowi pracy, winien mu zapłacić zarówno w gotówce jak i naturaliach jak za dzień przepracowany. Pracodawca nie jest zobowiązany dostarczyć pracy w dni ulewne i wyjątkowej niepogody. Pracownikowi zaś za te dni nie potrąca się deputatu i wlicza się je do obowiązkowych 280 dni pracy. Jeżeli pracownik opuści pewną ilość dni z powyżej oznaczonego minimum, nie będąc chorym, pracodawca za każdy dzień niestawienia się nie wyda mu żadnych świadczeń w naturze i w gotówce.

2. Jeżeli pracownik nie może stawić się do pracy, winien w przeddzień uprzedzić o tym pracodawcę. O ile otrzyma zgodę pracodawcy, to w tym wypadku deputatu się nie potrąca. Ci zaciężnicy, którzy zawarli indywidualną umowę z pracodawcami, pracować mogą poza folwarkiem jedynie za zgodą pracodawcy. Zaciężnik zgodzony według pewnej kategorii płac z początkiem roku służbowego pozostaje w tej kategorii do końca roku służbowego bez względu na przekroczenie odnośnego wieku.

3. Zaciężnicy rodzaju żeńskiego nie mogą być zatrudnieni przy wykonywaniu prac ciężkich lub szkodliwych dla zdrowia, np. sianiu nawozów sztucznych, dźwiganiu nadmiernych ciężarów itp.

Klasyfikacja i wynagrodzenia gotówkowe zaciężników.

§ 42.

	Kategoria	latem	zimą
I.	chłopacy i dziewczęta od 15—16 lat	70 gr	50 gr
II.	„ „ od 16—18 „	90 „	60 „
III.	dziewczęta powyżej 18 lat	1,10 zł	70 „
IV.	chłopacy „ 18 „	1,30 „	90 „

2. Za miesiące letnie uważa się: kwiecień, maj, czerwiec, lipiec, sierpień, wrzesień, pozostałe miesiące jako zimowe.

3. Powyższa klasyfikacja i wynagrodzenie stosuje się do wszystkich robotników fizycznie normalnie rozwiniętych.

4. Chłopacy zatrudnieni jako fornale dostają dodatek 3 kwintali żyta w stosunku rocznym i zapłatę gotówkową co najmniej IV kategorii zaciągu. W niedzielę i święta za odpasanie koni otrzymują połowę płacy gotówkowej dziennie, za dyżur całodzienny całkowitą dniówkę.

5. Chłopacy kategorii IV otrzymują za każdy dzień cięcia kosą dodatek gotówkowy w wysokości 60 groszy.

Wynagrodzenie w naturaliach.

§ 43.

1. Zaciężnicy otrzymują następujący deputat w stosunku rocznym na 280 dni roboczych:

od 15 do 16 lat:

3 kwintale żyta,
1 kwintal jęczmienia,
1/2 kwintala grochu,
15 kwintali kartofli lub 0,125 ha roli,
2,5 kwintala węgla;

ponad 16 lat:

4 kwintale żyta,
1 kwintal jęczmienia,
1/2 kwintala pszenicy,
1/2 kwintala grochu,
15 kwintali kartofli lub 0,125 ha roli,
2,5 kwintala węgla.

2. W majątkach, które nie sieją grochu i pszenicy, całą ilość zboża wydaje się w życie.

3. Ordynariusz trzymający trzech zaciężników ma prawo do drugiej krowy. O ile umówił się bez drugiej krowy, dostaje jeden litr mleka pełnego i jeden litr mleka odciąganego dziennie za wszystkie dni robocze zaciężnika. W razie gdy trzeci zaciężnik porzuci pracę, ordynariusz w przeciągu 6 tygodni winien skasować drugą krowę. W wypadkach śmierci, kalectwa, ożenku i wojskowości przedłuża się powyższy termin do 3-ch miesięcy.

4. O ile pracodawca na trzymanie krowy przy trzecim zaciężniku z jakichkolwiek bądź powodów nie zezwala lub zwyczaj trzymania nie istnieje, płaci pracodawca odszkodowanie budżetem przewidziane i to w ratach miesięcznych.

5. Trzeci i każdy następny zaciężnik otrzyma pół kwintala pszenicy rocznie poza deputatem; tam, gdzie nie ma w dostatecznej ilości pszenicy — pół kwintala żyta.

Wynagrodzenie dla dojarek.

§ 44.

1. Jako zapłatę za udój pobierać będą:

a) dziewczęta dziennie jeden procent od ceny sprzedaży w najbliższej mleczarni ilości mleka wydojonego, prócz tego 1 litr mleka dziennie lub jego ekwiwalent po tej samej cenie;

b) kobiety dziennie 2 procent od ceny sprzedaży w najbliższej mleczarni ilości mleka wydojonego, prócz tego 1 litr mleka dziennie lub jego ekwiwalent po tej samej cenie.

2. Czas udojów wyznacza pracodawca.

3. Dojarka jest obowiązana doić bez przerwy cały miesiąc.

4. Dziewczyny ponad 16 lat mogą być zatrudnione przy doju, o ile są odpowiednio silne.

DZIAŁ V. ROBOTNICY SEZONOWI.

§ 45.

Dział niniejszy dotyczy z jednej strony wszystkich pracodawców rolnych, z drugiej zaś strony robotników sezonowych.

§ 46.

1. Jako robotników sezonowych uważa się tych pracowników, którzy mieszkają u pracodawców we wspólnych koszarach dla sezonowych (dla miejscowych robotników sezonowych patrz § 55) i którzy zobowiązują się kontraktowo do robót rolnych w sezonie od dnia ich zakontraktowania aż do ukończenia wszystkich robót polnych względnie wszystkich wykopków, albo też do wykonania prac okresowych, jak obróbki zbóż, obróbki okopowych, sianobrania, żniw, wykopków, nie krócej jednak, niż na miesiąc. Umowa z pracownikami godzonymi krócej niż na cały sezon powinna być sporządzona na piśmie lub zawarta ustnie w obecności co najmniej dwóch świadków. Za obopólną indywidualną umową można robotników i robotnice sezonowe zatrudniać przez całą zimę. Zwol-

nienie robotnika może nastąpić tylko za poprzednim 14-dniowym wypowiedzeniem.

2. Wynagrodzenie należne pracownikom sezonowym powinno być wypłacone najpóźniej z chwilą zakończenia stosunku pracy, a to pod rygorem płacenia kary wadialnej w wysokości 5% miesięcznie od niewypłaconej zaległości.

Czas pracy.

§ 47.

Czas pracy obowiązuje ten sam, jaki jest przewidziany w § 9 działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy.

Wynagrodzenie i książki zarobkowe.

§ 48.

1. Zarobki wypłaca się robotnikom sezonowym co miesiąc przez pracodawcę lub przez upoważnionego do tego urzędnika.

2. Przez okres pierwszych trzech miesięcy pracodawca ma prawo potrącić 1/3 płacy gotówkowej robotnika sezonowego. Potrącona suma winna być wypłacona pracownikowi przy ostatniej wypłacie w chwili zakończenia stosunku pracy. W razie samowolnego i nieuzasadnionego opuszczenia pracy przez robotnika potrącona kwota służy na pokrycie szkód i strat powstałych z tego powodu dla pracodawcy i zwrotowi nie podlega.

3. Pracodawca jest obowiązany dostarczyć każdemu robotnikowi książkę obrachunkową, w której zapisuje wszystkie wypłacone lub zatrzymane pieniądze. Książka obrachunkowa winna być co najmniej na 1 dzień przed każdą wypłatą odnośnemu robotnikowi doręczona.

Klasyfikacja i zarobek gotówkowy robotników miejscowych i zamiejscowych.

§ 49.

1. Zarobek dzienny w gotówce wynosić będzie:

Kategoria I. Dziewczęta i chłopacy od lat 16 — 18

w czasie od 1 kwietnia do 30-go września . .	1,25 zł
w pozostałych miesiącach	0,80 „

Kategoria II. Dziewczęta ponad lat 18 w czasie od
1 kwietnia do 30 września . . . . 1,35 „
w pozostałych miesiącach . . . . 1,00 „
Kategoria III. Chłopacy od lat 18 wykonujący wszelkie prace męskie w czasie od 1 kwietnia do
30 września . . . . 1,60 „
w pozostałych miesiącach . . . . 1,20 „

2. Za każdy nieprzepracowany dzień odciąga się wysokość świadczeń w deputacie.

3. Chłopacy kategorii III otrzymują za każdy dzień cięcia kosą dodatek gotówkowy w wysokości 60 groszy.

Deputat robotników pozamiejscowych.

§ 50.

Ordynarię otrzymuje każdy robotnik i robotnica tygodniowo:

15 kg ziemniaków,
7 litrów mleka zbieranego lub
3,5 litra mleka niezbieranego,
3,5 kg chleba,
1 kg grochu,
1/2 kg kaszy,
1 kg mąki,
1/4 kg soli.

§ 51.

1. Wymiana na inny gatunek żywności jest dozwolona za obopólnym porozumieniem.

2. Pracodawca dostarcza wspólne mieszkanie, oddzielnie według płci, wspólne ognisko do gotowania i prania, wolny opał i światło, dalej inwentarz kuchenny, jak: garnki do gotowania, miski do jedzenia, kubki do picia, wiadra do wody, wanienkę do prania i siekierę do rąbania drzewa. Każdy pracownik winien się zaopatrzyć w kołdrę (derę) i siennik.

3. Gotowanie strawy powierza pracodawca lub jego zastępca kobiecie, przez niego wyznaczonej, do której również należy uporządkowanie mieszkania i sypialni oraz obieranie

potrzebnej ilości ziemniaków, pranie bielizny dla robotników i odbieranie deputatu dla wszystkich.

4. Odnośna kobieta winna być zwolniona od pracy rolnej. Kucharka pobiera płacę i deputat dziewcząt sezonowych przez wszystkie dni tygodnia, także za niedzielę i święta. Obowiązkiem kucharki jest wystawić na czas jedzenie, by robotnicy punktualnie do pracy mogli stanąć. Do rąbania drzewa na opał dostarcza pracodawca kucharce w miarę potrzeby odpowiednią pomoc. Na dziesięciu do dwudziestu pracowników przypada jedna kucharka.

5. Kucharka — a gdzie jest zwyczaj trzymania akordnika, akordnik obowiązany jest kwitować w książce deputatowej otrzymany deputat.

Sprowadzenie robotników.

§ 52.

Koszty podróży do miejsc pracy reguluje Biuro Funduszu Pracy z pracodawcą. Robotnicy, którzy przepracowali u jednego pracodawcy cały sezon, otrzymują koszty podróży do miejsc koncentracyjnych od pracodawcy. Robotników miejscowych sezonowych, zamieszkałych w powiecie, odwozi pracodawca furmanką do miejsc zamieszkania.

Odszkodowanie za narzędzia.

§ 53.

Wszelkie narzędzia robocze dostarcza pracodawca bez odszkodowania ze strony robotników. W majątkach, gdzie pracodawca nie daje narzędzi, płaci na osobę i sezon dla chłopaków 12 zł, dla reszty robotników 7 zł.

Praca akordowa.

§ 54.

1. Prace akordowe będą opłacane według zasad działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy ordynariuszy.

2. Przy sprzęcie okopowizny (ziemniaków, buraków itd.) na akord wartości deputatu się nie odlicza, natomiast przy sie-

czeniu na akord odlicza się deputat za każdy dzień pracy akordowej.

3. Przy wybieraniu ziemniaków na akord szefel nie może zawierać więcej niż 55 kg brutto.

Miejscowi robotnicy sezonowi.

§ 55.

1. Miejscowi robotnicy sezonowi, pochodzący z tegoż województwa i będący na własnym wikcie, pobierają płace w gotówce w myśl paragrafu 5 niniejszego działu oraz deputat kwartalnie, jak następuje:

1 kwintal żyta,

$^{1}/_{8}$ kwintala pszenicy,

$^{1}/_{4}$ kwintala jęczmienia,

$^{1}/_{8}$ kwintala grochu,

3,25 kwintala ziemniaków,

$^{1}/_{2}$ metra drzewa (szczap).

2. W majątkach, które nie sieją grochu i pszenicy, wydaje się w zamian żyto w tejże ilości.

DZIAŁ VI. SZWAJCARZY.

Zasady ogólne.

§ 56.

Za szwajcara uważa się tego rodzaju mężczyznę, który pracował jeden rok jako uczeń i trzy lata jako pomocnik u szwajcara i posiada odpowiednie zaświadczenie o odbyciu przepisanego czasu nauki i służby w charakterze pomocnika szwajcara, podpisane przez szwajcara lub szwajcarów, u których pracował oraz poświadczone mu przez pracodawców, u których w czasie nauki i praktyki na szwajcara był zatrudniony. Szwajcar musi się wykazać dokładną znajomością zasad dojenia, żywienia bydła i pielęgnowania go w chorobach oraz wychowu cieląt.

Obowiązki szwajcara.

§ 57.

1. Szwajcar i jego ludzie obejmują pilnowanie i opiekę nad powierzonym im bydłem i gospodarką mleczną. Do jego obowiązków należy między innymi odpasanie, dojenie, utrzy-

manie w czystości bydła oraz czyste i prawidłowe dojenie krów. Dojenie odbywa się 2 do 3 razy dziennie, po ocieleniu obowiązkowo trzy razy dziennie. Zaopatrzenie stajni w wodę, utrzymanie narzędzi stajennych i koryt w czystości, dowóz względnie dostarczenie paszy pozostaje jak dotychczas (otworzenie zmarzniętych kopców zarządza sam pracodawca). Na żądanie pracodawcy musi być nawóz codziennie z obory usunięty i na gnojowniku zrównany. Tam, gdzie do wywożenia mierzwy dostarczono siły pociągowej, pozostaje ten zwyczaj nadal. Zaleca się szwajcarom używać do tego stadnika. Za uszkodzenie obory, niszczenie narzędzi stajennych oraz za stratę powstałą przez oczywistą winę szwajcara, względnie jego ludzi, szwajcar odpowiada osobiście. Mleko należy ochłodzić i w dobrze ochłodzonym stanie odstawić do miejsca na ten cel przeznaczonego.

2. Szwajcar jest odpowiedzialny za to, aby mleko odesłane zostało w dobrze ochłodzonym i czystym stanie. Za stratę powstałą przez kwaśnienie mleka z winy szwajcara, odpowiada tenże. Gdzie istnieje zwyczaj centryfugowania mleka, musi to szwajcar bezwarunkowo wykonać. Szwajcar prowadzi książkę codziennego udoju oraz tablicę co do pogonienia i ocielenia krów oraz wydajności mleka pojedyńczej krowy. Szwajcar utrzymuje w czystości w dobrym stanie naczynia do dojenia, konwie, ewentualnie centryfugi. Jeden szwajcar obowiązany jest doić i pielęgnować 20 krów i 15 jałowizny. Szwajcar obowiązany jest prawidłowo cielęta poić do 10 tygodni.

Zapłata.

§ 58.

1. Szwajcar pobiera miesięcznie w gotówce:

a) od sztuki krowy dojnej, wołu roboczego, stadnika rozpłodowego 1,30 zł;

b) od sztuki jałowizny powyżej 10 tygodni do dojścia do krowy dojnej lub wołu roboczego 80 groszy;

c) za wychowanie zdrowego cielaka do 10 tygodni 80 groszy;

d) od każdego udojonego litra mleka 1 procent od ceny otrzymanej w mleczarni.

2. Za sprzedaż bydła szwajcar pobiera:

a) od każdej dużej, zdrowej sztuki 1 procent co najmniej;

b) od małej sztuki 1 procent co najmniej.

3. Jeżeli ilość bydła nie odpowiada stosunkowi 20 krów na 15 jałowizny, winien pracodawca za każdą nadliczbową jałówkę dopłacić szwajcarowi 15 groszy.

4. Pod kategorię jałowizny podciąga się w tym wypadku także cielęta w wieku do 10 tygodni, mimo że za cielęta te szwajcar pobiera już osobną zapłatę.

§ 59.

1. Szwajcar otrzymuje deputat taki sam, jak rzemieślnik z tą różnicą, że ilość ziemniaków oblicza się na 50 kwintali i $12^1/_2$ arów roli. Zmianę pozostawia się obopólnemu porozumieniu.

2. Tam, gdzie więcej wydawano, zwyczaj ten pozostaje nadal.

Opał.

§ 60.

Opału wydaje się 35 kwintali węgla z zamianą według norm § 23 działu I orzeczenia.

Mleko.

§ 61.

Szwajcar otrzymuje 4 litry mleka tłustego, 2 litry mleka odtłuszczonego dziennie.

Deputat dla pomocników szwajcara.

§ 62.

Pomocnicy szwajcarów bez różnicy płci otrzymują deputat zaciężnika ponad lat 16, niezależnie od wieku pomocnika, byle by wykonał swoje obowiązki przy udoju i oprzątaniu przepisanych dla szwajcarów 20 krów i 15 sztuk jałowizny:

1) 4 kwintale żyta,
2) 1 kwintal jęczmienia,
3) 1/2 kwintala grochu,
4) 1/2 kwintala pszenicy,
5) 2 1/2 kwintala węgla,
6) 15 kwintali ziemniaków oraz
7) 2 litry mleka tłustego dziennie.

§ 63.

1. Wszystkie narzędzia z wyjątkiem wideł i łopat dostarcza pracodawca. Wszelkie inne umowy, zawarte indywidualnie, ustnie lub pisemnie upadają z chwilą wejścia w życie niniejszego orzeczenia. Każdy szwajcar ma prawo uczęszczać do kościoła i otrzymuje w roku urlop taki jak ręczniacy.

2. Zwolnionemu szwajcarowi przy przeprowadzce daje pracodawca furmanki do najbliższej stacji kolejowej.

3. Książki kontraktowe wydaje się według zasad działu I niniejszego orzeczenia, ustalającego warunki pracy i płacy dla ordynariuszy.

§ 64.

Obowiązują następujące §§ działu I orzeczenia: 3, 10, 19 i 24.

DZIAŁ VII.

§ 65.

Pracownicy, którzy nie podpadają pod żaden z poprzednich działów niniejszego orzeczenia, a mieszkają w mieszkaniach pracodawcy i są zatrudniani dorywczo, otrzymuje wynagrodzenie dzienne nie niższe, niż robotnik sezonowy miejscowy według budżetu, ustalonego w drodze porozumienia organizacyj pracodawców i pracowników. Za mieszkanie, utrzymanie krowy i ziemię pod ziemniaki, o ile pracownik korzysta z tych świadczeń na zasadzie indywidualnej umowy, pracodawca może potrącić z należności robotnika za pracę według przepisów paragrafu 2 działu III niniejszego orzeczenia, obliczając wartość ziemi według budżetu.

§ 66.

Jeżeli taki pracownik jest zatrudniony w majątku co najmniej 250 dni w roku, należy mu się wynagrodzenie w gotówce i naturaliach jak chałupnikowi (wolnemu robotnikowi).

Orzeczenie niniejsze obowiązuje od dnia 1 kwietnia 1939 r. do dnia 31 marca 1940 r. na obszarze województw: poznańskiego i pomorskiego oraz powiatu działdowskiego (z wyłączeniem powiatów: kaliskiego, kolskiego, konińskiego, tureckiego, lipnowskiego, nieszawskiego, rypińskiego i włocławskiego).

Toruń, dnia 24 grudnia 1938 r.

Przewodniczący:

(—) *Z. Wróblewski*
Przedstawiciel Ministerstwa Opieki Społecznej

Członkowie:

(—) *dr K. Karakulski*
Przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości

(—) *K. Czerniewski*
Przedstawiciel Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych

TŁOCZONO Z POLECENIA MINISTRA OPIEKI SPOŁECZNEJ.

ZAMÓWIENIA I WPŁATY NALEŻY KIEROWAĆ POD ADRESEM MINISTERSTWA OPIEKI SPOŁECZNEJ, WARSZAWA UL. DŁUGA 38/40.

Drukarnia Państwowa Nr 103810. 3.I.1939. 1700.

Prenumerata roczna 20 zł. Cena niniejszego numeru 60 gr.